

Naslov članka/Article:

EMPATIJA IN INTEGRITETA: DVE ODLIKI UČITELJA OZ. SREDSTVO IN PREDMET POUČEVANJA OBENEM

Empathy and Integrity: Two Teacher Qualities, or Means and Subject of Teaching

Avtor/Author:

Dr. Tanja Rupnik Vec

<https://doi.org/10.59132/viz/2022/3-4/20-25>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 3-4/2022, letnik 53

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2022

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

EMPATIJA IN INTEGRITETA: DVE ODLIKI UČITELJA OZ. SREDSTVO IN PREDMET POUČEVANJA OBENEM

Empathy and Integrity: Two Teacher Qualities, or Means and Subject of Teaching

IZVLEČEK

V prispevku izpostavimo dve pomembni lastnosti učitelja, ki predstavljata sredstvo in predmet poučevanja in učenja v razredu: empatija in integriteta. Ker noben od konceptov v strokovni literaturi ni enoznačno opredeljen, ju najprej pojasnimo ter postavimo v kontekst delovanja učitelja. Odgovorimo na ključni vprašanji: kaj empatija oz. integriteta v vzgojno-izobraževalnem kontekstu sploh je in kako ju lahko učitelj razvija in spremlja pri sebi. V nadaljevanju pa raziščemo tudi, kako lahko učitelj – poleg modeliranja oz. delovanja kot vzgled – spodbuja razvoj empatije in integritete pri svojih učencih.

Ključne besede: empatija, integriteta, poučevanje

ABSTRACT

This paper accentuates empathy and integrity as crucial teacher qualities that act concurrently as a means and subject of classroom teaching and learning. Since neither notion is explicitly formulated in specialised literature, we initially provide definitions, and then place the concepts in the context of duties and responsibilities of a teacher. The key question is addressed as to what empathy and integrity are in an educational environment, and the ways in which teachers as individuals can enhance these qualities in themselves alongside self-monitoring skills. The focus then shifts to how they can – apart from leading by example or acting as role models – foster the development of empathy and integrity in their students.

Keywords: empathy, integrity, teaching

UVOD

Šola je, poleg družine, prostor, v katerem se mlad človek oblikuje kot povsem edinstvena osebnost: izgrajuje razumevanje sveta in lastnega položaja v njem ter preizkuša in razvija najraznovrstnejše strategije razmišljanja, doživljanja in ravnanja, tako v odnosu do predmetov, dogodkov, procesov in pojavov kot v odnosu do drugih ljudi in sebe. **Učenje v šoli poteka na tri temeljne načine, tj. na temelju poskusov in napak, po načelu modelnega učenja in posnemanja ter na temelju razumevanja oz. vpogleda.** Čeprav je slednja oblika učenja najpogostejša in najpomembnejša, s tem pa tudi v središču zanimanja tako izvajalcev kot raziskovalcev vzgojno-izobraževalnega procesa, pa je učenje s posnemanjem oz. modelno učenje prav tako prisotno, čeprav ne vedno ozaveščeno in namensko. Po teh načelih poteka, ne glede na to, ali se učitelj in učenec tega zavedata, učenje v polju odnosov: sporazumevanja, čustvovanja, vrednot, empatije, intelektualnega poguma, integritete in drugih osebnostnih značilnosti in naravnosti, ki jih učenec pri učitelju zazna

in – ob ustreznih pogojih (npr. kakovosten odnos) – vgradi v sistem lastnega odzivanja in ravnanja. Zato je učitelj nenehno v vlogi modela in z vsem svojim odzivanjem »čtivo«, ki ga učenec prebira in se od njega, tudi nehotno, uči. *Empatičen učitelj z močno integriteto*, predstavlja odličen vzor svojim učencem, v katerem učenec razvija strpnost, skrb in posluš za druge ter poštenost in moralnost. V tem prispevku se osredotočimo na predstavitev obeh konceptov ter ključnih vprašanj za samorefleksijo obeh vidikov ravnanja posameznika, tako učitelja kot učencev.

KAJ JE EMPATIJA

Beseda empatija izvira iz grške besede *empathia*, včasih prevajane kot »trpeti z« (Bouton, 2016) ali razčlenjene na prefix *em*, ki pomeni znotraj oz. v ter *pathia*, ki pomeni čustvo (Kaya, 2016). Preučevana je v različnih psiholoških disciplinah (razvojnica, socialna, klinična, šolska psihologija), pa tudi v drugih znanostih (filozofija, psihoterapija, psihiatrija). V strokovni in znanstveni literaturi obstaja vrsta definicij empatije. Prvi, ki je odkril njen pomen, tako

v terapevtskem kot v vseh preostalih odnosih, je bil Carl Rogers (Bouton, 2016, Kaya, 2016). Po tem avtorju je empatija proces pravičnega razumevanja in doživljanja tega, kar doživlja druga oseba, tako da empatična oseba sebe umesti v situacijo drugega in drugemu to pokaže (Kaya, 2016). Je sposobnost posameznika, da »stopi iz svojega sveta in vidi svet tako, kot ga vidijo drugi« (Holt, 2017: 2).

Ključne so tri temeljne komponente empatije (Lam, Kolo-mitro in Alamparambil, 2011, po Bouton, 2016). *Kognitivna* komponenta empatije se nanaša na posameznikovo sposobnost prevzemanja perspektive drugih in zaznavanje sveta z njihovih gledišč. *Afektivna* komponenta obsega razumevanje doživljanja (čustev) drugega. *Vedenjska* komponenta pa obsega sposobnost verbalnega in neverbalnega odzivanja, ki kaže razumevanje in emocionalno povezanost z drugo osebo. Po teh avtorjih je sposobnost zavzemanja perspektive drugega del empatičnega odzivanja, drugi avtorji (npr. Galinsky idr., 2008) pa sposobnost zavzemanja perspektive in empatijo utemeljujejo kot dve različni in relativno nepovezani lastnosti posameznika.

Decety in Cowell (2016), podobno kot avtorji zgoraj, razlikujeta tri komponente empatije in obravnavata zmožnost zavzetja perspektive drugega kot njen temeljni element. Po teh avtorjih je empatija sestavljena iz treh elementov:

- 1) **čustvena soudeležba** (angl. *affective sharing*) oz. sposobnost posameznika, da ga vznemirijo čustva drugega,
- 2) **empatična skrb** (angl. *empathic concern*) oz. motivacija za negovanje dobrobiti drugega,
- 3) **zavzemanje perspektive drugega** (angl. *perspective taking*) oz. sposobnost za zavestno razmišljanje in izgradnjo predstave o tem, kaj doživlja in razmišlja druga oseba.

Avtorja poudarjata, da imajo vsi trije zgoraj omenjeni procesi korelat v nevrobioloških procesih in so posledica evolucije, posamezniku pa omogočajo zaznavanje in odziv na socialne dogodke, kar je ključno za njegovo preživetje ter ohranjanje dobrobiti (wellbeing). Medtem ko sta čustvena soudeležba ter empatična skrb lastna tudi doživljanju drugih sesalcev, je zmožnost zavzemanja perspektive drugega ekskluzivna značilnost človeka.

Morin (2021) poleg zgoraj omenjenih elementov, v kontekstu praktičiranja empatije, izpostavlja še izogibanje preuranjeni sodbi kot pomembno sestavino empatije; namesto sodbe pa nujnost pridobiti nove informacije, ki bodo posamezniku omogočile globlje razumevanje situacije.

Avtorji, ki konceptualizirajo empatijo v kontekstu vzgoje in izobraževanja, poudarjajo predvsem element skrbi

“

Z varovalnimi vplivi je tesno povezana psihična odpornost. To je sposobnost uspešnega soočanja z neugodnimi okoliščinami, ne da bi bil zaradi tega otrok dolgoročno prizadet in ne da bi se pojavile dolgotrajne čustvene ali vedenjske težave. Pomeni tudi, da je otrok zmožen živeti v skrajno neugodnih okoliščinah, ne da bi bili zaradi tega moteni njegovo socialno delovanje, učinkovitost pri opravljanju življenjskih nalog, odnosi z ljudmi in druge lastnosti, ki spadajo med komponente duševnega zdravja.

(Dr. Anica Mikuš Kos)

”

za učence. Boyd (Bouton, 2016) opredeljuje empatijo kot sposobnost prepoznavanja in nadziranja znakov stresa in zadovoljstva drugih (učencev) in poudarja, da je v razredni situaciji za učitelja pomembno, da zmore prepoznati pogosto prikrite znake stiske ali zadovoljstva (20 ali celo 30) učencev in jih na tem temelju usmerja v zmanjšanje oz. minimiziranje stresa. Najpomembnejši element empatije je torej skrb za učence in njihovo dobrobit: »Literatura navaja, da je etika globoke in empatične skrbi za otroke in njihovo dobrobit v središču namenov poučevanja, vital-

na tako za osebno srečo kot vsakodnevno naravnost učencev ter bistvena spodbuda učencem, da jim je mar za lastno učenje.« (Boyer, 2010, po Bouton, 2016: 19)

Cooperjeva (2011) na temelju lastnih raziskav izpostavlja, da obstajajo v različnih učnih situacijah različne vrste empatije. Razlikuje temeljno (angl. *fundamental*), globinsko (angl. *profound*) in funkcionalno (angl. *functional*) empatijo.

1. **Temeljna empatija** je vrsta socialne interakcije, ki jo ljudje uporabljamo v vsakodnevni komunikaciji in odnosih, in obsega naravnosti in pristope, nujne za angažirano sodelovanje in povezovanje v odnosu: sprejemanje in odprtost (odsotnost obsojanja in kritike oz. »dopuščati učencem, da so, kar so«), pozornost (skrb in pazljivost na potrebe drugega), poslušanje (zanimanje za perspektivo drugega), interes (zanimanje za učenca, ki mu daje občutek lastne vrednosti), pozitiven in spodbuden/afirmativen pristop (izražanje pozitivnega, poudarjanje vrednosti učenca, dajanje potrditev, pohval), izražanje navdušenja (do učencev in do učne vsebine). Pravkar opisano doživljanje in naravnosti empatični učitelj sporoča z uporabo naslednjih izraznih oz. komunikacijskih sredstev: obrazni izraz (očesni stik, nasmeh), geste, govorica telesa in gibi (gibanje po razredu, približevanje učencu, ki mu namenja komentar, gesta odprtosti in sprejemanja z rokami itd.), višina in distanca (npr. zavzetje iste višine v dialogu z učencem), jezik/glas (npr. prilagajanje jezika učenčevi zmožnosti razumevanja, prilagajanje jakosti, višine tona).

2. **Globinska empatija** se nanaša na globlje in širše nivoje razumevanja drugega in je značilna tesnejše in dolgotrajnejše odnose. Obsega več medsebojno povezanih kategorij ravnanj in naravnosti do učencev, ki tvorijo nedeljivo celoto: razvijanje pozitivnih čustev in interakcij (veselje, zabava, humor; dopadljivost učencem in zaznavanje pozitivnega pri učencu; prikritje oz. taktno izražanje negativnih čustev; omogočanje časa; fizični kontakt itd.), širina in globina empatije (do vseh učencev, tako tistih, do katerih je enostavneje doživljati empatijo, kot tistih, do katerih je težje razviti empatijo;

upoštevanje različnosti, skrb za zadovoljevanje potreb učencev), delovanje in prevzemanje odgovornosti (naravnost na iskanje rešitev, vztrajanje, samozavest, zaščita, tenkočutno zaznavanje), razumevanje sebe in drugih ter razlaganje svojih interpretacij (zavedanje in poznavanje sebe; avtentičnost, človečnost; poglobljeno razumevanje situacije, razlage vzrokov/razlogov), razumevanje vseh odnosov (pomembnost odnosov, odnosi s sodelavci, odnosi s starši, razumevanje od-

nosov med učenci itd.), bogato integriran in prilagojen koncept sebe in odnosov (prilagajanje lastnih intervencij različnim skupinam učencev, visoka, a realna pričakovanja, povezovanje različnih perspektiv, celosten pogled itd.), moralni vidiki (jasen koncept moralnosti, ki se nanaša na nesebičnost, skrbnost, prijaznost; biti dober in delati prave reči in podpirati druge: neobsojanje, pravičnost, strpnost do rasne, spolne, mnenjske itd. različnosti, povezovanje moralnosti in empatije: moralni razvoj je dvosmeren proces in se zgodi v pozitivnem odnosu; modeliranje moralnega vedenja).

3. Funkcionalna empatija je mentalna predstava o skupini učencev, ki jo učitelj razvije med poučevanjem, ki jo uporabi za vzpostavljanje pogojev za zadovoljitev potreb skupine; učitelj s to vrsto empatije izraža različne prej omenjene značilnosti, vzpostavlja pa mentalno in čustveno interakcijo z razredom kot s celoto.

Tako kot je pomembna empatija učitelja, je pomembno spodbuditi razvoj empatije pri učencih, kar utemeljujejo različni avtorji (npr. Nedim Bal, 2015; Leake, 2016; Zhu, 2011), predvsem s tem, da je empatija ključen element vseh medosebnih odnosov, saj osebi omogoča, da razume in spoštuje druge ljudi, njihova prepričanja in vrednote, in prispeva k strpnosti in zmanjševanju predsodkov. Zato je poleg empatičnega odzivanja učitelja, ki predstavlja odličan model in priložnost za modelno učenje empatije, zelo pomembno tudi načrtno spodbujanje razvoja empatije pri učencih.

KAKO RAZVIJATI IN OHRANJATI EMPATIJO V ODNOSU DO UČENCEV IN KAKO EMPATIJO SPODBUJATI PRI UČENCIH

Empatija kot način povezovanja z učencem, kot poglobljeno razumevanje njegovega vedenja in emocij ter topel in sprejemajoč odziv nanj, tudi kadar je za učitelja ta odziv

“Aktiviranje otrok beguncev za sodelovanje v pro-socialnih dejavnosti v korist razreda, šole ali za dobrobit drugih (denimo pomoč staremu človeku) je zelo učinkovita pot integracije. S tem otrok stopi iz vloge nemočne žrtve v vlogo osebe, ki sooblikuje svoje okolje, in ta zavest sodelovanja, aktivnega prispevanja, krepí njegove notranje sile, potrebne za obvladovanje lastnih težav.

(Dr. Anica Mikuš Kos)

neprijeten in izzivalen, terja pripravljenost oz. naravnost učitelja, da prisluhne, ter določen energetski nivo, da to dejansko zmore. Učitelj v stresu se teže odziva strpno in empatično, prav tako učitelj, ki v odnosu z določenim učencem pregoreva od poskusov, da bi se mu približal, ga podprl in smiselno usmeril, pa vedno znova naleti na neprijeten, neprilagojen odziv. Zato lahko učitelj, ki je v odnosih z »običajnimi« učenci empatičen, v težavnih situacijah oz. v interakciji s čustveno in vedenjsko zahtevnejšim učencem, odpo-

ve. Pomembno je, da to pri sebi ozavesti ter da svoj v običajnih okoliščinah spontani empatični odziv razvije v načrtno, zavestno, izbrano reakcijo, ki mu omogoča ohranjanje profesionalizma in vztrajnosti pri ohranjanju pozitivnega odnosa z učencem. Pomembno je, da v teh situacijah uporabi različne strategije, poleg raznovrstnih nekognitivnih strategij obvladovanja čustev, ki jih sproža učencevo morebitno neustrezno vedenje (odlog reakcije z npr. štetjem do 3, globokim vdihom itd. ali začasen dejanski umik, če situacija to dopušča ipd.), do povsem zavestne kognitivne ocene situacije, vključujoč učencevo perspektivo, emocije in aktualne potrebe ter načrten odziv v skladu s to oceno. V spodnjem okviru je nanizanih nekaj ključnih vprašanj.

Ključna vprašanja, ki učitelju omogočajo zavzete perspektive učenca in s tem empatičen odziv:

- Kako učenec (starši, kolega itd.) v tem trenutku zaznava situacijo? V čem se ta zaznava razlikuje od moje?¹ (*razmišljanje učenca*)
- Kako situacijo doživlja? (*čustvovanje učenca*)
- Kaj mu je v tem trenutku pomembno oz. kaj potrebuje in ne dobi? (*vrednote in potrebe učenca*)

Največji izziv učitelju pri zgoraj navedenih vprašanjih predstavlja nujnost sprejetja odločitve, da se odreče presoji pravilnosti/napačnosti zaznave učenca, pač pa da preprosto sprejme različnost in z njo spoštljivo ravna.

Poleg razvijanja in ohranjanja lastne empatije učitelja je pomembno sistematično in načrtno spodbujanje razvoja empatije pri učencih. V strokovni literaturi je opisanih vrsta različnih dolgotrajnejših programov za spodbujanje razvoja sposobnosti zavzemanja perspektive drugega in empatičnega odzivanja učencev v različnih starostih,² ki

1 Ena izmed težav v razmišljanju posameznika je egocentrizem oz. prepričanje, da je pravilna samo ena zaznava sveta oz. en pogled na situacijo, in to ta, ki ga ima sam. Zato je strpnost do različnosti in nujnost odreči se sodbi precejšen izziv za mnoge ljudi.

2 Primer takšnega programa, dostopnega na spletu, so delavnice z naslovom Izziv: Empatija, prilagojene tako razredni kot predmetni stopnji izobraževanja, nastale v projektu YouthStart.

pa so si v nekaterih elementih podobni: temeljijo bodisi na spodbujanju vživiljanja in ustreznega odzivanja učencev v dialogu z realnimi osebami (npr. v sošolce ali prijatelje) ali pa na vživiljanju v junake zgodb, presojanje njihovih reakcij ter raziskovanje alternativ v razmišljanju, doživljanju in ravnanju.

Ključna vprašanja, ki jih učitelj uči, da si jih v dialogih ali pri presoji ravnanja drugih, učenci nenehno zastavljajo:

- Kaj druga oseba v tem trenutku vidi, sliši?
- Kako razume situacijo?
- Kaj potrebuje?
- Katera čustva doživlja?
- Kako bi sam/-a ravnal/-a, če bi bil/-a v njenem položaju?
- Kako ji lahko pomagam?

Cilj takšnih premišljevanj (okvirček zgoraj) je, da učenec sčasoma ta vprašanja ponotranji in vzpostavi notranji dialog, kar pa je mogoče samo ob pogostem skupnem preigravanju različnih, realnih ali fiktivnih, situacij ter razpravljanju in izmenjavi mnenj o ravnanju in možnostih akterjev zgodb.

KAJ JE INTEGRITETA

Integriteta je koncept, ki ga avtorji opredeljujejo različno. Nillsen (2005) navaja dva temelja pomena: prvi se nanaša na celovitost, celost oz. popolnost, nedotaknjenost (posameznika), drugi pa izpostavlja zmožnost, da oseba spoštuje moralna načela oz. ravna moralno, natančneje, da je poštena, iskrena oz. pokončne drže. Khadka (2021) navaja latinski koren besede, integer, ki pomeni poštenost in izpostavlja predanost strogim etičnim standardom in moralnim načelom, zato je, po tem avtorju, integriteto posameznika možno opredeliti in presojati samo znotraj kulture, v kateri se nahaja.

Tako prvi kot drugi pomen pojma se po Nillsenu (2005) dopolnjujeta. Integriteta torej ne pomeni le parcialne lastnosti posameznika, npr. poštenega ravnanja, pač pa se nanaša na njegovo celovitost, stanje duha osebe, nje-no temeljno naravnost v odnosu do sveta. Obenem pa prav ta celovitost, celost posameznika obsega tudi njegove moralne kvalitete. Avtor poudarja, da se integriteta ne nanaša samo na moralni odnos do sočloveka, pač pa tudi splošno na odnos do sveta, npr. integriteta učečega se in integriteta raziskovalca, ki sta v vzgojno-izobraževalnem kontekstu, predvsem na višjih nivojih izobraževanja, še posebej izpostavljeni.

Najpogosteje je integriteta

omenjana in preučevana v političnem kontekstu oz. v kontekstu vladanja, pridobiva pa na pomenu tudi v drugih skupnostih, npr. raziskovalni skupnosti in skupnosti učiteljev (Huberts, 2018). Nekateri avtorji (Stepien, 2021) razlikujejo osebno integriteto (moralna integriteta) od profesionalne integritete. Osebno integriteto izraža oseba, ki si prizadeva za resnico, upošteva načela ne glede na okoliščine, je avtonomna in konsistentna v mislih besedah in dejanjih, vestno izpolnjuje svoje obveznosti in si konsistentno prizadeva za stvar. Profesionalna integriteta pa se nanaša na predanost in zavzemanje za vrednote in načela stroke ter samorefleksivnost v profesionalni vlogi.

Huberts (2018) izpostavlja, da je v literaturi s področja raziskovanja etike in integritete moč zaslediti vsaj osem teoretskih perspektiv, ki jih reprezentirajo ključni pojmi kot: celostnost in koherentnost (integriteta kot konsistentnost in koherentnost načel in vrednot posameznika); poklicna odgovornost (ravnanje v poklicu, ki je ustrezno, skrbno in odgovorno, upošteva vse vpletene); moralna refleksija (presoja tega, kaj je prav ali narobe oz. dobro ali slabo, ter ravnanje v skladu s tem); vrednote in vrline (ravnanje, ki je v skladu s posameznimi vrednotami, npr. nekoruptivnost, ali z zakoni in pravili ter z vrlinami, npr. modrost, pravičnost, pogum, zmernost); moralne vrednote in norme (ravnanje v skladu z uveljavljenim sistemom moralnih vrednot) ter vzorno vedenje (moralno pogumno, celo herojsko vedenje, ki je vzorno in v skladu s specifičnimi moralnimi standardi).

Paul (1989) izpostavlja intelektualno integriteto kot eno izmed naravnosti kritičnega misleca. V tem kontekstu pomeni priznavanje nujnosti, da operira z resničnimi informacijami, in konsistentnosti z intelektualnimi standardi. Posameznik s tovrstno integriteto priznava nasprotja in nekonsistentnosti v lastnih mislih in dejavnostih ter ravna v skladu s istimi standardi, kot jih zahteva od drugih.

V kontekstu vzgoje in izobraževanja učitelj izkazuje integriteto tako, da upošteva temeljne moralne norme in pravila ter izkazuje vrline, ki jih pričakuje in spodbuja tudi pri učencih. Če npr. od učencev pričakuje, da ne zamujajo, je izjemno pomembno, da je točen tudi sam. Če od učencev pričakuje, da izpolnijo obljube, je pomembno, da obljube, ki jim jih je dal, izpolni tudi sam (ne pozabi napovedi, dogovorov itd.). Če od učencev pričakuje, da se opravičijo ob napaki, je pomembno, da se ob lastni napaki učencem opraviči tudi sam. Itd.

Izgradnja kulture spoštovanja integritete je tudi ena pomembnih tem, ki jih izpostavlja OECD (Recommendation on Public Integrity). Ta se, v skladu s tem dokumentom, začne prav v vzgojno-izobraževalnem kontekstu, saj vse znanje, veščine in vedenja, oblikovana v času šolanja, oblikujejo ravnanje in odločanje učenca v prihodnosti. »Vzgoja za integriteto vključuje spodbujanje etičnega ravnanja in opremlja mladega človeka z znanjem in veščini, ki mu omogočajo da se upre korupciji.«(str. 9)

Človek – tako odrasli kot otrok – ima vire za obvladovanje težav, izgub, travmatskih doživetij. Ti viri so v človeku in v njegovem okolju.

(Dr. Anica Mikuš Kos)

KAKO POUČEVATI Z INTEGRITETO TER KAKO INTEGRITETO SPODBUJATI PRI UČENCIH

Prvo izmed načel poučevanja oz. spodbujanja integritete oz. poštenosti, spoštovanja družbenih norm ter ravnanja v skladu z vrednotami, prepričanji in moralnimi načeli je, da učitelj tako ravna tudi sam.

Price-Mitchell (2015) navaja pet strategij, ki jih učitelji lahko uporabijo za razvoj kulture integritete v razredu (prir.):

1. Vpeljava integritete v razredno kulturo. Učitelj to stori tako, da skupaj z učenci razišče pojem, nato pa kot skupen cilj postavi »delovati z integriteto«. Strategija vključuje tudi postavitev kriterijev uspešnosti, ki se jih uporabi po različnih dejanjih. Ustrezna ravnanja učenca podkrepi (pohvala), neustrezna učenčeva dejanja pa v dialogu z njim izpostavi in omogoči restitucijo (učenec ima možnost, da to ravnanje »poplača« z neko širše (za skupnost) koristno dejavnostjo, ki pa ni nujno zanj prijetna.

2. Razvoj besedišča s področja integritete. Učitelj izpostavi pet temeljnih vrednot s področja učne integritete: odgovornost, spoštovanje, korektnost, biti vreden zaupanja, poštenost (prav te vrednote so lahko izhodišče za razmislek o kriterijih uspešnosti). Vabi jih, da svoja dejanja v skladu s temi vrednotami samovrednotijo.

3. Ustrezen odziv ob pojavu vedenja, ki krši socialno normo (npr. goljufanje pri igri, prepisovanje na testu, plagiatstvo itd.). Učence spodbuja k samorefleksiji ter samovrednotenju potencialno spornih ravnanj. V situacijah nekorektnega ravnanja poslušajo razloge, vendar vedno znova jasno izraža pričakovanja glede ravnanja ter nepoštenost označi kot nesprejemljivo.

4. Spodbujanje poglobljene razprave o integriteti. Kot izhodišče lahko vzame znane citate s področja integritete (odgovornost, poštenost, morala, delovne navade, spoštovanje, iskrenost), še pomembnejše pa je, da učenci analizirajo in razpravljajo o dejanjih raznovrstnih fiktivnih ali realističnih junakov zgodb ter le-ta dejanja vrednotijo.

5. Spodbujanje učenčevega samospoštovanja, pozitivne samopodobe ter zaupanja v svoje zmožnosti. To lahko učitelj počne na mnoge načine, med drugim tako, da izraža navdušenje nad predmetom, je predan poučevanju, za učence pa ustvarja priložnosti, da razmišljajo o raznovrstnih problemih in da so pri tem uspešni (daje konstruktivno povratno informacijo in omogoča, da svoje rešitve, kadar ne dosegajo standardov, dopolnijo, nadgradijo). Pomembno je tudi, da učitelj modelira vrednote ter ravna v skladu z njimi.

Avtorica spletne strani SimplyKinder opozori na osebni značaj pojma integriteta ter opredeli lastno razumeva-

nje, v katerega zaobseže tako karakteristike, značilne za korektno in skrbno opravljanje poklica, kot tudi zavezanost družbenim moralnim normam: osredotočenost na učence; zavzemanje za to, kar je prav; spoštovanje otrok in njihovega ozadja ter podpora na njihovi poti učenja; nenehno izkazovanje spoštovanja; polno posvečanje učencem, pozorno ravnanje s časom; sodelovalnost; spoštovanje učiteljskih obveznosti; izvajanje uradnega kurikula.

Z naše perspektive pa je pomembno, da učitelj ozavesti lastno razumevanje pojma integriteta in si odgovori na vprašanje, kaj zanj pomeni poučevati z integriteto; subjektivni pomen po potrebi razširi, da zaobseže vso širino tega pojma. Tako lahko ubesedi kriterije uspešnosti, ki jih uporablja pri samospremljanju in samoevalvaciji lastnih ravnanj v razredu.

Vprašanja za ozaveščanje razumevanja pojmov »integriteta« in »poučevanje z integriteto«:

- Kaj zame osebno (oz. v mojem kulturnem okolju) pomeni poučevati in vzgajati z integriteto?
- Kakšen model predstavljam za učence? V čem se izraža moja poštenost, iskrenost in moralnost? V katerih situacijah pa v tem pogledu morebiti »odpovem«?
- Katere moralne standarde in kriterije uporabljam pri presoji ravnanja drugih? Kaj mi je pomembno oz. katere so v zvezi s tem moje temeljne vrednote?
- Katere vrednote in katere moralne standarde želim privzgojiti svojim učencem?

Podobno kot to velja za učitelje, je smiselno v razumevanje pojma integriteta, predvsem pa v ravnanje v skladu z le-tem, spodbujati tudi pri učencih. Publikacija OECD predstavlja program Education for Integrity – zanimiv program poučevanja vrednot, nekoruptivnega ravnanja ter spoštovanja zakonov. Temeljna učna izida takšnega programa sta zmožnost učencev, da prepoznajo, zagovarjajo ter ravna s pozicije vrednot javne integritete ne glede na morebitno privlačnost drugih možnosti ter da uporabijo svoj vrednotni sistem pri vrednotenju koruptivnih dejanj in se jim aktivno uprejo. Knjižica navaja primere različnih držav ter njihovih prizadevanj za vzgojo za integriteto. V našem šolskem prostoru je takšne vsebine v tem trenutku mogoče integrirati v kontekst različnih predmetov, npr. slovenščina, državljanska kultura in etika, zgodovina idr., ali v razredne ure. Izjemno pomembni pa so poučevanje z zgledom ter ustrezne intervencije, kadar se učenec odzove neetično (npr. prepisovanje in druge oblike goljufanja, raznovrstno nasilje, laži itd.).

Potem ko učenci usvojijo temeljne koncepte s področja (integriteta, poštenost, odgovornost, vrednote, morala oz. prav/narobe, nekoruptivnost, pravilo zakona itd.), jim učitelj nudi čim več priložnosti za presojo dejanj akterjev v zgodbah ali realnih oseb, pri čemer so uporabna naslednja vprašanja:

- Katera dejanja junaka zgodbe so plemenita in katera so sporna oz. nesprejemljiva? Pojasni zakaj oz. razmisli, katera pravila, vrednote, zakoni so v tem dejanju upoštevani ali kršeni?
- Kako je ravnala v opisani situaciji oseba v zgodbi? Katera vrednota je v ozadju njenega dejanja oz. katero vrednoto je oseba s svojim dejanjem prekršila? Kateri so morebitni razlogi za kršitev vrednote (norme, zakona itd.)? Ali ti razlogi opravičujejo to kršitev? Kako bi ravnal/-a ti? Utemelji.
- Katera pravila/zakone je treba v opisani situaciji upoštevati? Katere pravice posameznikov ščitijo? Katera dejanja so neustrezna, moralno nesprejemljiva?
- Kakšno pravilo je treba postaviti v skupini (npr. razredu), da bomo zaščitili pravice vseh članov? (Npr. pravilo »Kadar kdo govori, ga ne prekinjamo« omogoča uresničitev pravice do izražanja mnenj.)

SKLEP

Tako empatija kot integriteta sta pomembni vrline ljudi, ki ju je pomembno razvijati v različnih kontekstih, v vzgoji in izobraževanju, kjer je učitelj učencem vzgled, pa sta še posebej pomembni. Empatičen učitelj z močno integriteto predstavlja odličan model in priložnost za učenje. Seveda pa zgled ne zadostuje, pomembno je sistematično prizadevanje za spodbujanje tako empatije kot integritete pri učencih. Pri tem sta učinkovita tako učenje ob analizi in vrednotenju junakov zgodb kot učenje iz lastnih izkušenj, ki so podvržena samorefleksiji, samovrednotenju ter načrtnemu prizadevanju, da posameznik lastne šibkosti v dejanjih v drugih situacijah spremeni.

VIRI IN LITERATURA

Bouton, B. (2016). Empathy Research and Teacher Preparation: Benefits and Obstacles. *SRATE Journal*, 25(2), 16–25.

Cooper, B. (2011). Empathy in Education. Engagement, values and Achievement. Continuum International Publishing Group.

Education for Integrity. OECD. <https://www.oecd.org/gov/ethics/integrity-education.htm>.

Galinsky, D., Maddux, W. W., Gilin, D., White, J. (2008). Why It Pays to Get Inside the Head of Your Opponent? The Differential Effects of Perspective taking and Empathy in Negotiations. *Psychological Science*, 19(4), 378–384.

Holt, S., Marques, J., Hu, J., Wood, A. (2017). Cultivating Empathy: New Perspectives on Educating Business Leaders. *The Journal of Values-Based Leadership*, 10(1), Article 3. <http://scolar.valpo.edu/jvbl/vol10/iss1/3>.

Huberts, L. W. J. C. (2018). Integrity: What it is and Why it is Important? *Public Integrity*, 20(1), 18–32. <https://secure-flevoland.gemeenteoplossingen.nl/documenten/Integriteit/L-W-C-J-Huberts-Integrity-What-it-is-and-Why-it-is-Important.pdf>.

Kaya, B. (2016). An evolution of the empathy levels of pre-service social studies teachers. *Educational Research and Reviews*, 11(6), 229–237.

Khadka, B. B. in Bhattarai, P. (2021). Integrity triad as doubled edged sword for head-teachers' integrity: a case from Nepal. *International Journal for Educational Integrity* 17, 27. <https://doi.org/10.1007/s40979-021-00092-8>.

Leake, E. (2016). Writing Pedagogies of Empathy: As Rhetoric and Disposition. *Composition forum* 34, Summer 2016. Dostopno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1113428.pdf>.

Morin, A. (2021). Teaching with Empathy: Why it is Important? <https://www.understood.org/articles/en/teaching-with-empathy-why-its-important>.

Nedim Bal, P. (2015). Examining the permanence of the effect of an empathy program for the acquisition of empathy skills on gifted adolescents. *Educational Research and Reviews*, 10(16), 2314–2323.

Nilsen, R. (2005). The Concept of Integrity in Teaching and Learning. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 2(3), 96–105. <https://doi.org/10.14453/jutlp.v2i3.9>.

Paul, R. in sod. (1989). *Critical Thinking. Handbook: High School*. Sonoma State University, Center for Critical Thinking and Moral Critique.

Price-Mitchell, M. (2015). Creating Culture of integrity in the Classroom. *Edutopia*. <https://www.edutopia.org/blog/8-pathways-creating-culture-integrity-marilyn-price-mitchell>.

SimplyKinder. Teaching with Integrity. <https://www.simplykinder.com/teaching-with-integrity/>.

Stepien, M. (2021). On the Relationship between Judicial Empathy and the Integrity of Judges. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/356002615_On_the_Relationship_between_Judicial_Empathy_and_the_Integrity_of_Judges.

Zhu, H. (2011). From Intercultural Awareness to Intercultural Empathy. *English Language Teaching* 4(1), 116–119.

YouthStart Project, Entrepreneurial Challenges, dostopno na: <http://www.youthstart.eu/en/>.